

Hallandskusten lockar varje år många besökare. På badstränder och dyner trängs badare och semestergäster, men mitt ibland oss finns också många andra som dyrkar solen, havet och sanden. Nämligen fåglar, småkryp och en mångfald av växter och svampar.

10 000 år med sand

Sanden längs Hallandskusten hamnade här via isälvar för mer än 10 000 år sedan. Sedan dess har havsytan både höjts och sänkts flera gånger och sanden har rörts om av vind och vatten. Under långa perioder fanns vidsträcka sandhedar längs kusten. Här gick djuren på bete och bönderna körde ner vagnar till stranden för att hämta den åtråvärda tången. Slitaget på marken var hård och sandflykten kom att bli ett stort problem på många håll längs kusten.

Idag ligger sanden alltför stilla

Under 1800-talet påbörjades insatser för att begränsa sandflykten genom att så in sandgräs och plantera bergtall. Åtgärderna var så framgångsrika att vi idag

har ett omvänt problem. På många ställen längs med Hallandskusten ligger sanden allt för stilla och markerna är igenväxta! Det leder till att många djur och växter som lever i dessa marker har svårt att klara sig.

Varför växer markerna igen?

Sandmarkerna växer igen av flera olika anledningar. Framförallt fortsätter de buskar, träd och gräs som en gång planterades att sprida sig. Dessutom påskyndar det gödande kvävenedfallet igenväxningen. Grästäckets i dynerna blir kraftigare för varje år som går samtidigt som sly och vresrosor breder ut sig. När kusthedarna inte längre brukas så upphör också de aktiviteter som förr höll markerna öppna: boskapens tramp och bete och de återkommande vårbränningarna.

1

2

3

4

1. När sandmarkerna växer igen försämras tillståndet för växt- och djurlivet. Så här kan det se ut på många håll längs kusten. Sly, buskar och träd tränger sakta undan de öppna och blomstrande sandmarkerna. Om inget görs kommer markerna växa igen helt. 2. Med rätt skötselåtgärder kan markerna återigen bli värdefulla både för hotade arter och för friluftslivet. Här blomstrar käring-

tand på en tidigare igenvuxen yta. Inbjudande för såväl motionärer som för insekter!

3. Vykortsmotiv från 60-talets Haverdal, Halmstad. Då var dynheden betydligt öppnare, idag är den till stor del igenväxt av gräs, sly och vresros. Notera att bild 1 visar samma område idag.

4. Monken trivs i öppna sandiga mijöer.

Många förlorare när markerna växer igen

Det finns många förlorare när markerna växer igen. Djur och växter som hör hemma naturligt i de öppna sandmarkerna trängs undan samtidigt som förutsättningarna för friluftslivet försämras.

Djur och växter är förlorarna...

Igenväxningen tränger undan djur och växter som finns naturligt i sandmarkerna. Det är ofta konkurrenssvaga arter som inte klarar sig när växttäcket sluter sig. När grästäcket blir tjockt och kraftigt försvinner blommor som monke och flockfibbla. När de blommande örterna blir färre får fjärilar, bin och humlor svårare att hitta mat. Färre insekter leder i sin tur till att förhållandena för fåglar blir sämre.

Men även friluftslivet drabbas

Även vi människor får en sämre miljö när igenväxningen tilltar. När buskar, grovt gräs och vresrosor breder ut sig i dynerna blir det svårare att komma

fram. Samtidigt blir det allt färre sandfläckar kvar där vi kan lägga ut våra badhanddukar eller söka lä en blåsig dag.

Åtgärder behövs i sandmarker

Många av de arter som vi hoppas ska finnas i sandmarkerna är ganska snabba på att komma tillbaka igen - bara förutsättningarna blir de rätta. Med åtgärder som röjning, grävning och bränning kan man få fina blommande marker som gynnar både friluftsliv och hotade arter. Men vi kommer inte dit med en gång. Åtgärderna behöver upprepas flera gånger för att vi ska nå ända fram. Kanske inte varje år, men vartannat eller vart tredje år.

Listan på djur och växter som hotas när markerna växer igen kan göras lång. Här visas några exempel.

5. Vårsidenbi som i likhet med många andra insekter bygger

bon i sanden. 6. Ljungögontröst som gynnas av vårbränning. 7. Sexfläckig bastardsvärmare som gärna flyger på den blommande sandheden. 8. Dynspröding växer på sand intill gräset sandrör.

Vad har gjorts i Hallands sandmarker?

I Halland har flera åtgärder gjorts för att hejda igenväxningen. Vresrosor har grävts upp och tall och björk har ryckts upp. Småskalig naturvårdsbränning och grävning av mindre sandfläckar har också skett. Nedan beskrivs hur åtgärderna går till och varför de behövs.

Röja, rycka och gräva

Under de senaste decennierna har träd och buskar som tall, björk och al vandrat ut över sandmarkerna. Gör vi inte något åt detta så flyttar strandskogens bryn i öster allt längre västerut. Till slut möter den dynranden direkt som i många fall är övervuxen med vresros. Sandheden och det småkullriga dynlandskapet försvinner. Heden och dynerna kan återtas om röjningsinsatser sätts in. En effektiv metod är att helt enkelt rycka upp slyet med hjälp av en liten grävmaskin eller skotare. Vresrosorna behöver grävas med grävmaskin för att få bort rot-systemet. Genom att få bort rötterna blir det inga rotskott från de bortröjda träden och buskarna. På de sandfläckar som skapas kommer det snabbt lägre örter och gräs. Detta arbete görs mest på hösten när blomning och fågelhäckning är över.

Att sätta fyr på heden

När man röjer och rycker bildas en variation i växttäcket som är positivt för många arter. Ett annat sätt

att öka variationen är med naturvårdsbränning. Under tidig vår, innan fåglar och insekter har kommit igång med sina bobestyr, bränner man av gammal ljung och fjolårsgräs. I de avbrända fläckarna kommer snart örter som käringtand och flockfibbla att växa upp. Bränningen planeras i god tid. Brandgator avskärmar området och vatten finns alltid på plats när dagen och vädret är det rätta för bränningen. Vissa områden bränns ett år medan andra områden bränns ett annat år. På så vis får vi variation över tiden.

Att skapa småskalig mosaik

Längre fram under säsongen kan olika former av slätter hjälpa till för att öka variationen i markerna. På ytor som är lämpliga kan man slå av gräset för att gynna blomrikedomen. Ser man till att få bort gräset, eller eldar upp det nästa år, efterliknar man de gamla artrika slätterängarna och många blommande örter gynnas. Särskilt fläckar med vass, björnbär eller veketåg kan man slå bort flera gånger under säsongen - det är växter som vi inte vill ha på heden.

9

10

11

12

9. En bild från år 2005 som föreställer Skummeslövs strand innan en omfattande restaurering genomfördes. På den tiden var stora delar av dynheden helt igenväxt med vresrosor och sly. Genom ett projekt som Laholms kommun höll i kunde åtgärder sättas in för att hindra igenväxningen och återskapa strandheden.

10. Ett exempel på en åtgärd är att gräva upp vresrosor med hjälp av grävskopa och sorteringsverk (för att ta tillvara på sanden.)

11. Efter restaureringar i Skummeslöv har tidigare igenväxta områden blivit tillgängliga för växter, djur och människor (jämför bild 9).

12. Ett värtecken är när det eldas i halländska hedområden under kontrollerade former i mars och april. Befintliga stigar används ofta som brandgator. Bränningen ger en rikare ört- och insektsflora.

Höga naturvärden i kustnära sandmarker

I våra kustnära sandmarker lever flera hotade arter som är beroende av ett öppet landskap. Genom skötsel kan igenväxning moverkas och den biologiska mångfalden gynnas.

Mycket höga naturvärden

Våra kustnära sandmarker utgör ett Eldorado för biologisk mångfald. Här finns många sandiga stränder med värdefulla sandhedar innanför låga dyner. På sandmarkerna finns fläckvis fortfarande en fin flora med monke, käringtand och flockfibbla. Blandningen av varma sandgröpar, blommande örter och buskar är gynnsam för mångfalden av insekter, svampar och fåglar.

Flera rödlistade arter

Inventeringar i halländska kustnära sandmarker har gett fynd av flera så kallade rödlistade arter av insekter, kärlväxter och svampar. Att en art är rödlistad betyder att den riskerar att försvinna från landet. Exempelvis har det ovanliga havsmurarbiet hittats. Biet är knutet till kustnära sandmarker och kräver riklig blomning och öppna sandmiljöer för sin överlevnad. Havsmurarbiet kan sägas utgöra en paraplyart som visar väg för många andra sandlevande arter, när dess miljökrav uppfylls. I de lugnare vikarna finns ett rikt fågelliv som trivs bäst i öppna landskap där de kan hålla koll på annalkande rovdjur och kråkfåglar. Utan

skötsel växer markerna igen och åtgärder behövs för att gynna de växter, djur och svampar som lever i sandmarkerna.

Tänkbara åtgärder

På flera håll i länet har åtgärder i sandmarker utförts. Tall och björk har röjts bort, vresrosor har grävts bort. Mindre sandfläckar i form av dynsvackor har skapats samtidigt som brandgator har klippts eller grävts fram. Mellan brandgator och stigar genomförs sedan småskalig naturvårdsbränning.

Åtgärder ger resultat

Naturvärdena i våra kustnära sandmarker är höga och bedöms kunna öka när restaureringsarbetet tar fart. I ett mer öppet dynlandskap trivs bin som vårsidenbi och havstapetserarbi. Svampar som hedfingersvamp, sandjordtunga och videsillkremla hittar sin plats mellan krypvide, kråkbär och örter. I de låga dynsänkorna värmer sig folk och fjärilar som hedpärlemorfjäril och sandgräsfjäril. I svackorna kan man också hitta den ytterst lilla växten dvärglin som bara är ett par cm hög!

13. Dvärglin trivs i fuktiga sandmiljöer. 14. Havsmurarbi omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter och lever i kustnära sand-

marker. 15. En örtrik sandmiljö gynnar ett rikt insektsliv till glädje för den starkt hotade fältpiplärkan.